

Հին գրողներէն շատեր ունին այս ամենը ձեռք, եզակին ամեն գործածելով. նոր գրողներէն ալ շատեր նոյնպէս կը գործածեն:

Այն չի կրնար ըլլալ այսպէս: Մեր լեզուին մէջ մարդ ուզածը չի կրնար ընել. եւ ինչո՞ւ ընել, Հայ լեզուին մէջ երես տեսակ հըլով կայ. եւսիդրիս հոլով, վերյուս հայով, եւ եւսիդրիս վերյահոլով:

Նախդրիս հոլովները կը շինուին եզակի եւ յոգնակի ուղղակիաններն. վերջահոլով եւ նախդրիս վերջահոլովները՝ եզակի եւ յոգնակի սեռականներն:

Առնենք քոյր բառը.

Իզ. ուղղ. փոյր. նախդրիս. ի քոյր, զքոյր, Յոզ. ուղղ. փոքր. նախդրիս ի քորս, զքորս: Իզ. սեռ. փեւ յոգ. փերց

բացառ. ի քեռե ի փերց
գործ. քերք փերքք:

Փոյր բառին յոգնակին քերք շեղաւ, այլ քորք, եզակի ժողդականէն. յի գրին կուրուստը սովորական է այր, մայր, հայր, եղբայր բառերուն մէջ, որոնք կ'ունենան իրենց յոգնակիները արք, մայրք, հորք, եղբայրք, ԳՈՅՐԻ ալ՝ քորք:

Նոյն նման

ԱՄԷՆ, յամեն, գամեն.

Ամենի, յամենե, ամենիս.

ԱՄԷՆՔ, ամենից, ամենիցք:

Անշուշտ ամենը գործածողները հայ լեզուի ուղղագրական կանոնի մը հետեւողութեամբ չէ որ ըրած են այդպէս: Այդ կանոնը կ'ըսէ. Հայ լեզուն երկու բառաւորէն առաջ ե գիր չ'ընդունիր, այլ միշտ եւ ինչպէս հնգդ, խնդ, զնդ, եղծ, եղի, զսեւտ, եւն. եւն. Եթէ այս մտքով են ըրած, գիտնալու էին որ բաղաձայնները պէտք է արմատական ըլլան. մինչ մեր պարագային՝ մէկ բաղաձայն է, քէն յոգնակիին ըլլալով. ուստի օրենք, չենք, Արենք, դեմք, կը գրուին ե—ով. այսինքն ըստ օրինի՝ եզակին քէ մը կ'ստեն յոգնակի ըլլալու համար: Շնե բառին յոգնակին կ'ըլլայ չենք. օրենք, օրենք, զենք, զենք. ապաւենք, ապաւենք. տնօրենք, տնօրենք. ժապաւենք, ժապաւենք, եւն, եւն...

Ամենը ինչո՞ւ ամենը պիտի ըլլայ եւ ոչ ամենը:

Ամենը հեթանոս ձեռք գործածողներն աւելի մեծ հայկաբան էին կամ են քան նոյն ինքն թագրատունին, վերջին դարեւրու ամենէն մեծ հայկաբանը: Հոմերոսի իլիականն ունեցողը թող բանայ 96 էջը (տպ. 1864), եւ կարդայ ութերորդ տողը.

ՄԱՐԻՍ ԸՆԴ ԶԵԳ ԳՄԵ Ի ՎԷ...

կրնար ամենը ընել, բացարձակապէս ոչ: Նախենաց մէջ յոգնակի ուղղական ձեւով ամենը չկայ. հոլովուածներ շատ. «ստեղծողը ամենից » . «ամենից գոյից» . «փրկչին ամենից» , եւն, եւն, թագրատունին ալ արձակի մէջ պիտի չգործածէր այդ ձեւը, այլ պիտի ըսէր «մեր ամենքին» , բայց ոտանաւորի մէջ ստիպուել է այդպէս ընել. ինչ որ ուղիղ է. ամեն բառը ոսկեզարէն սկսեալ ունինք, եւ հոլովումն ալ ըստ քերականական օրինի է: Լսենք Ալանեանն ալ. «Այս ամենը գոյականն որ եզակի ձեւով յոգնակի է, ունի նաեւ յոգն. ուղ. եւ հայց. ԱՄԷՆՔ, ԱՄԷՆՔԸ» : (ՔճԵ. Քեր. էջ 35).

Ուստի՝ եթէ հայ լեզուն կը սիրէք,

ՄԻ՛ գրէք

ԱՄԷՆՔ

Այլ գրեցէք

ԱՄԷՆՔ

Գ.

ՄԻ՛ ԳՐԷՔ

ՍՊԱՆՆՈՒԹԻՒՆ, ՍՊԱՆՆԻԶ .

ԱՅԼ ԳԵՅԵՔ

ՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆ, ՍՊԱՆԻԶ

Մեզք ու մեզք. զեւ տակաւին այսպիսի այլանշակութիւններ կը վստահ մեր լրտգիրներուն մէջ: Մարդ չի գիտեր թէ ինչ է խմբագրներուն գործը. համեմ կ'որոտան, ինչ կ'ընեն. չունին կաղամար մը, գրիչ մը քովերին՝ իրենց հրամցուած յոգնածները կարդալու եւ սխալներն ուղղելու... բայց եթէ իրենք ալ անտեղեկ են ուղիղին... ցաւալին տա է...

Ձեռքս 1916ին արտասահման տպուած կարեւոր լրագրի մը մէկ հատորն ունիմ. ամբողջ սպաննոյթիւն, սպաննիչ ձեւով. հայ ազգին ջարդերը կը նկարագրուին, ջարհ դուած հայերէնով մը... ցաւերնիս կրկին է. սիրտ բեր որ դիմանայ: Այս օրուան թերթերէն շատերն ալ նոյն սխալներով կ'երեւան:

Ուրեմն, հրէշային սխալ է գրել սպաննոյթիւն, սպաննիչ:

Այդ բառերը կը կազմուին սպան արմատէն, բայց սպան-տն-կ, որ հարազատ եղբայրն է

տեսանել	գտանել
հասանել	անցանել
մտանել	թքանել
ելանել	պագանել
իջանել	խածանել

բայերուն: Ասոնց արմատն է տես, հաս, մտտ, ել, էլ, զիտ, անց, պագ, խտ: Այս բոլոր արմատները պարզ են, և որեւէ բարդութիւն կամ ածանցում այս պարզ արմատներէն է որ կը շինուին: Այսպէս տես-աճ-կ բային տես արմատէն՝ ունինք տես-ք, տես-իլ, տես-արան, տես-ութիւն, տես-ական, տես-արան, յտես, տեսես, ան-տես, եւն. եւն. հստ, տհստ, հստուն, հստ եւ խած առնել. մտտ-ք, անմտտ, ծակա-մտտ, ել-ք, ելիմտտ, անել, վերելք, վերելակել. էլ, էլք, վայրէլ, էլ եւ էլ, եւն, եւն:

Սպանը առանձին չի գործածուիր, բարդութեանց մէջ՝ այդ՝ մարդասպան, հայրասպան, եւն. — Գոյականաբար՝ Սպանոմն, սպանոյթիւն, եւն:

Սպան արմատը աճեր է, եւ ցովը դայ մը բուսեր է, եւ եղեր է սպանդ. որմէ սպանդարան, սպանդանոց, Սպանդարամատ (Քաքոս), եւն. Այս ածուցները եւ կամ թէ նեցուկները բաւական զօրծ կը տեսնեն մեր լեզուին մէջ. յիկը՝ երակ կըլլայ, յիկը՝ երանգ, տուն, ետու, օծը՝ եօծ, դիցը՝ եղից, եւն. եւն:

Ունինք նաեւ սկիզբն բառը. սկս-ան-ել բային արմատն է սկիս. ասոր ցով բուսեր է բն գիրը. բայց իարիսու վիճակի մէջ ըլլալով նոյն մըն ալ կանչեր է օգնութեան,

եւ եղեր է սկիսքն, եւ զի քնն գրէն առջ և գիրը չ'ապրիր, այլ պէտք է գոյի փոխուի, փոխուեր է, եւ եղեր է սկիզբն. ազն բառն ալ վկայ այս գործողութեան:

Գառնալով մեր սպան արմատին, վերեւ տեսանք որ իր ընկեր բայերը իրենց արմատէն ածանցուեցան կամ բարդուեցան. տեսնէն ունեցանք տես-իլ, տես-ութիւն, եւն. այսպէս սպանէն ալ՝ ունինք Սկիզբն, թիւն, Սկիզբն, Սկիզբն ամէնէն մեծն է գրել սպաննոյթիւն: Սպան-Ան-ելին տն գրերը յաւելուածական են, որոնք կը կորսուին կատարելայի կամ արմատական խումբին մէջ՝ ըլլայ գրաբարի թէ աշխարհաբարի մէջ: Գրաբարի մէջ ներկայի խումբը կը պահէ յաւելուածական գրերը. տեսնեմ, տեսանէի, մի տեսանի, մի տեսանէք. տեսանիցեմ, տեսանել, տեսանելոց:

Կատարելայի խումբ. տեսի, տեսից, տես, տեսէք, տեսուալ:

Աշխարհաբարի մէջ ալ նոյն պատմութիւնն է որ տեղի կ'ունենայ, թէ եւ ոչ ամէն բայերու մէջ. ներկայի խումբ. կր տեսնեմ, կր տեսնի, մի տեսնի, մի տեսնէք, տեսնիլք, տեսնելու:

Կատարելայի խումբ. տեսայ, (ապառնին տարբեր է պիտի տեսնեմ), տես, տեսէք, տեսած, տեսեր:

Վերեւ յիշուած բոլոր բայերը՝ գրաբարի կանոնին կը հետեւին. տեսնել, հասնել, մտնել, էլիլ, իլնել, անցնել, գտնել. կ'ըլլան տեսայ, հասայ, մտայ, էլայ, իլայ, գտայ, անցայ, որ է ըսել յաւելուածական գրերը կը կորսնցնեն՝ գրաբարի պէս. քրանել, պագանել, խածանել կ'ըլլան քրնել, պագնել, խածնել, եւ բուն գրաբարի պէս՝ քրի, պագի, խածի:

Սպաննելը, (սպաննել) կը զարտուղի այս յիշուածներէն. սպանի կամ սպանայ ըլլալու տեղ՝ եղեր է սպաննելի. ինչպէս յիմ վերջապող բայերու խումբին մէջ՝ մինչ փախիմ, քալիմ բայերը ուղիղ կերպով կ'ըլլան փախայ՝ քալայ (գրբար. փախանայ, բոհայ), հանգիմը կ'ըլլայ հանգեցայ, փոխանակ ըլլալու հանգայ, (գրբար. հանգեայ). խորոյիմ խորոյեցայ, փոխանակ ըլլալու

խորտայ, (ինչպէս նաեւ գրաբար խրտակայ, սարտակայ, հարքտայ):

Քայց հանգչիմ բային արմատը պարզ էր սպանին պէս, եւ է հանգ. լամ յաւեւ լուածական գիր. որով արմատն է որ պիտի տայ մեզի գոյականը. հանգիստ, եւ ոչ հանգչիստ, յախիլիչն՝ յախիստ եւ ոչ յախիստստ, բայիլիչն՝ բաիլ, բալանք, եւ ոչ բոջիլ կամ բաջլանք:

Այսպէս ալ սպանութիւն եւ ոչ թէ սպան-
ութիւն, սպանումն, եւ ոչ թէ սպանումն:
Նոյնպէս ոճիր մեղք է գրել սպանելի:
Ինչ կը դրուի բայերու պարզ արմատնե-
րուն վրայ եւ կը կազմուին բայածական-
ներ. վորիլ, սորիլ, քաիլ, փրկիլ, հա-
լածիլ, ստեղծիլ, ինկիլ, արարիլ. (սա-
նել՝ ընել, ստեղծել բայն. սպանելի գրողը
պէտք է առնիլ գրէ եւ ոչ արարիլ. առնել
բային արմատը արար է, ինչպէս սպանա-
նելինը սպանե արար-իլ, սպան-իլ. ինչպէս
գտանկիչն՝ գտիլ, եւ ոչ գտնիլ. կը լսեմ,
սպանիլիչ գործածող. աչք ունիմ տեսնե-
լու, ականջ՝ լսելու):

Այսպէս ձեւը ուղիղ է աշխարհաբարի
մէջ. գրաբարի մէջ երկու ձեւն ալ գոր-
ծածուած կայ. ակաղ եւ տեսակող. թէեւ
սպաննող գործածուած չէ գրաբարի մէջ՝
բայց աշխարհաբարի մէջ կը գործածուի,
եւ կանոնի հակառակ չէ. այսպէս է որ
կ'ըսենք տես-նող, գտ-նող, կյ-տող (եղնող),
իչ-նող, եւն, որով նաեւ սպան-նող:

Գլուխ բանից խօսիցմ՝

ՄԻ՛ ԳՐԷՔ

ՍՊԱՆԵՆՈՒԹԻՒՆ, ՍՊԱՆԵՆԻՉ, ՍՊԱՆԵՆՈՒՄ

ԱՅԼ ԳՐԵՑԷՔ

ՍՊԱՆԵՆՈՒԹԻՒՆ, ՍՊԱՆԻՉ, ՍՊԱՆՈՒՄ

Ե.

ՄԻ՛ ԳՐԷՔ

ԺԸՆԷՎ

ԱՅԼ ԳՐԵՑԷՔ

ԺԸՆԵՆ

Կարծեմ միայն Յասայ թերթն է որ ու-
ղիղ ձեւով կը գրէ այդ անունը:

Հայ լեզուի՝ լեզու ըլլալէն ի վեր երբեք

այդպիսի այլանդակ գրութիւն չէ տեսած
իր ծոցին մէջ. Սա վերջին քանի մը տա-
րիներուն մէջ է որ բուսած է, եւ թէեւ
ուրիշ առիթներու մէջ ըսինք, յեղեղեղներ
եւ ցոյց տուինք ուղիղը, բայց օգուտը՝
գրեթէ ոչինչ:

Ունինք վնասի սկսող բառեր. վանդակ,
վոհմակ. (միակը որ իրմէ վերջ ունի),
վարդ, վար, վեր, եւն. — Բառերու մէջ
իրմէ առաջ միշտ ո գիրը կ'ուզէ. ասի՝ ա-
ղամանդեայ կանոն. ժողովորդ, ծով, եւն.
— Բարդութեանց պարագային՝ երբ յա-
ջորդ բառը վնասի սկսող բառ մըն է, վնասը՝
կը մնայ՝ թէեւ իրմէ առաջ ո չգտնուի:

Այսպէս զորք եւ վորք բառերէն՝ զորա-
վոր, դեհի եւ վորեղ բառերէն՝ դեհավոր,
կորի եւ վերք բառերէն՝ կորեվեր, եւն, եւն.

Այս պարագայէն դուրս երբեք վնա չի
գործածուիր:

Երեւելին մէջ բարդութիւն չկայ, արմատ
բառ մըն է. չի կրնար այդպէս կոպիտ
ձեւով գործածուիլ. պէտք է անպատճառ
գրել ԺՐՆԵՆ. բուն ձեւն է Գեհնա, ըստ
հին տառադարձութեան:

Ահա հայերէն կարգ մը բառեր ուղիղ
ձեւով.

Եւ, պորդեւ, ներդեւ, ներքեւ, դեւ, ան-
դեհեւ, քեւ, քերեւ, ձեւ, տձեւ, կեդեւ, մեւ-
չեւ, սեւ, ստեւ, արեւ, քարեւ, արդարեւ,
իրեւ, տերեւ, վերեւ, ստորեւ, ակներեւ,
անձրեւ, եւն, եւն:

Կարելի է անձրիվ գրել, արել գրել,
նոյնպէս սխալ է պուլիվ գրել, պէտք
է գրել պուլիիվ, ինչպէս կը գրեն Յասայ
եւ ուրիշ քանի մը թերթեր:

Պարտնայք, քիչ մը յարգանք ունեցէք ձեր
մայրենի, նուիրական լեզուին հանդէպ. թէ
ոչ՝ մի՛ գրէք այդ լեզուով, մի՛ պղծէք զայն.
հայ գրականութիւնը բան մը չի կորսնչ-
ցներ եթէ զրկուի հայ լեզուին ուղղագրու-
թիւնը չգիտցողներուն գրութիւններէն...

Բայց եթէ կ'ուզէք գրել, այն ատեն

ՄԻ՛ ԳՐԷՔ

ԺՐՆԷՎ

ԱՅԼ ԳՐԵՑԷՔ

ԺՐՆԵՆ

2.

ՄԻ՝ ԳՐԷՔ

Լ Օ Ք Ա Ր Ն Օ Ի

ԱՅԼ ԳՐԵՑԷՔ

Լ Ռ Ք Ա Ռ Ն Ո Յ Ի

Եւրոպական օ զիրը համապատասխանն է մեր ո գրին. իսկ մեր օ զիրը՝ համապատասխանն է եւրոպական ԱՆ զրերուն որ ըստ նախնեաց աւ է, եւ յետոյ օ փոխուած. Demosthène, Դեմոսթենէս. Diogenè, Դիոգինէս. Dioscore, Դիոսկորոս. Paulus = Պաւղոս, Պօղոս. Augustus = Աւգոստոս, Օգոստոս:

Ուստի բացարձակապէս սխալ է եւրոպական օ զրին դիմաց դնել մեր օ (աւ) զիրը Պոլիսը՝ ժամանակին Պօլիս կը գրէին. հիմա վերջապէս սրբագրուած է, եւ ամէն ոք ուղիղ կը գրէ:

Գրել Լօքարեո՝ կոպիտ սխալ է. գրել Լօքարեօ՝ կոպտութեանց կոպտութիւն:

Այս ցուցանք սխալը մուտ գտաւ մեր մէջ առաւանդներէն որունը անխտիր կը գրեն Կորօլենկօ, Կորգանօվ, Կօնօ, Վօքօ-վօգօվ, Սկօրօխօգօվ, ու նման ճիւղաբերիւններ: Օ զրով վերջացող բառ չունի հայ լեզուն, այլ միշտ ոչ. հաւաքածոյ, արգոյ, անգոյ, մեծարոյ, յետոյ, պիտոյ, երեկոյ, հաճոյ, զշտոյ, հեզարարոյ, արտաքոյ, ներքոյ, եւն:

Ո զրով ունի միայն այդ եւ բո բառերը եւ ոպանել վերջացող անցողական բայերուն հրամայականները. կնքո՛, մատո՛, եւն:

Ուստի պէտք է գրել Լօքարեոյ, Հին տառադարձութեամբ Լօկարեոյ:

Բէ գիրը նու գրէն առաջ ապի կը փոխուի. դառնալ, երբ նուն կ'անհետանայ՝ ոան՝ բէի կը փոխուի. դարնայ. առնել (զբբբ.) արարի. ընթեռնուլ, արմատ ընթեքց, որմէ ընթեքցարան, և ոչ թէ ընթեքցարան. այս է հայ լեզուն անխախտաւ օրէնքը. որով պէտք է գրել Լօքարեոյ:

Նոյնպէս պէտք է գրել Հիւկոյ, Հիւկոյի, եւ ոչ թէ արդի Գերականութեանց սխալ վարդապետութեան համաձայն՝ գրել Հիւկօ

եւ սեռականն ընել՝ Հիւկոյի: Այսպէս աւելն անուն որ եւրոպական լեզուներու մէջ օ զրով կը վերջանայ, պէտք է ոչ ընել. իսկ բառերուն մէջ ո, ինչպէս տեսանք վերեւ, Ուստի

ՄԻ՝ ԳՐԷՔ

Լ Օ Ք Ա Ր Ն Օ Ի

ԱՅԼ ԳՐԵՑԷՔ

Լ Ռ Ք Ա Ռ Ն Ո Յ Ի

Է.

ՄԻ՝ ԳՐԷՔ

Չ Է Չ Ո Ք

ԱՅԼ ԳՐԵՑԷՔ

Չ Է Չ Ո Ք

Չեզոք բառը կազմուած է սապէս. Չ-է-զ-ոք:

Չ Ժառական մակրայ կամ մասնիկ. է՝ էական բայ. զ սաստկացուցիչ գիր. որ միջակ անուն:

Է էական բայը գրել է՝ սխալներուն սխալը՝ ըստ մեր լեզուն, ուղիղ՝ ըստ երկւանեան գրչութեան:

Չ գիրը կը գործածուի իբր յօդակապ կամ իբր սաստկացուցիչ ածանց. ինչպէս ոսկէօժը կ'ըլլայ ոսկէցօժ կամ ոսկեցօժ. արծարածը՝ արծարացօժ. Թեւզթեւ, գոյն-զգոյն, — Նոյնպէս աչացօ՛ զաչացու, աճ-խոյ՛ զանխուլ, արտոյգի՛ զարտուղի. արմանալ՝ զարմանալ, ցնալ՝ զցնալ, ցրցանլ՝ զցրցանլ, կծել՝ զկծել, նստիլ՝ զնստիլ, Նոյն-պէս սփոփել, սթափիլ, սքողել բայերուն սկ զրերը՝ զայ եւ, բայց փոխուած են սէի, զի փ. ք. ք. Թաւ գրերը իրենցմէ առաջ զայ գիր չեն առներ:

Այդ միեւնոյն զան է որ մտած է չեզոք բառին և եւ ո գրերուն միջեւ եւ տեսակ մը ուժգնութիւն տուած անոր՝ քաղցրացնելով հանդերձ հնչումը. իմաստը՝ ոչ աս է, ոչ ան է. ոչ ներգործական է, եւ ոչ կրաւորական. Ուստի

ՄԻ՝ ԳՐԷՔ

ՉԷՉՈՔ

ԱՅԼ ԳՐԵՑԷՔ

ՉԷՉՈՔ

(Շարունակելի)

Հ. Ա. ՂԱՅԻԿԵԱՆ